

УДК 341.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.39>

ПЕРЕДУМОВИ ПРИЙНЯТТЯ РЕГЛАМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) ПРО ПРАВО, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ДО НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ («РИМ II»), ТА СФЕРА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Руденко О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0003-4807-8256
e-mail: o.rudenko@chnu.edu.ua

Руденко О.В. Передумови прийняття Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань («Рим II»), та сфера його застосування.

В статті розглядається передісторія прийняття Регламенту (ЄС) № 864/2007 Європейського парламенту та Ради від 11 липня 2007 р. про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань («Рим II»). В роботі аргументується цінність даного документу як важливого інструменту у врегулюванні приватноправових відносин, що встановлює правила, що визначають право, що регулює недоговірні зобов'язання, що виникають між сторонами у більшості цивільних та комерційних правовідносин та застосовується до ситуацій, пов'язаних із колізією права щодо недоговірних зобов'язань у цій сфері. В дослідженні дана відповідь на ключове питання про те, чи відповідає цей Регламент по методології та змісту європейській традиції, чи він іде в новому напрямку та чи пропонує він передбачувану, але, водночас, досить гнучку систему колізійних норм. Дослідження доводить, що створення «Рим II» слід розуміти у контексті комунітаризації міжнародного приватного права, де «комунітаризація» розуміється як метод співпраці Спільноти, що характеризується чітким розподілом ролей наднаціональних інститутів ЄС. В статті проаналізовані ключові положення регламенту, при цьому, особлива роль відведена спеціальним правилам, а також загальним та спеціальним виняткам. В роботі розкривається зміст та межі застосування основного колізійного принципу Регламенту – *lex loci delicti commissi* (з лат. – закон місця вчинення правопорушення). В роботі розглядається матеріальна сфера застосування «Рим II», а також аналізуються випадки, коли Регламент не застосовується, зокрема, щодо доходів, митних чи адміністративних справ, а також щодо відповідальності держави за дії та бездіяльність при здійсненні державної влади. В статті аналізується поняття «недоговірного зобов'язання», відповідно до положень «Рим II», та розкриваються елементи його змісту: делікт/правопорушення, безпідставне збагачення, ведення чужих справ без доручення, переддоговірна відповідальність. Дане дослідження доводить, що поняття «недоговірне зобов'язання» є неоднаковим у різних державах-членах і тому воно має розглядатись як автономне поняття, при цьому колізійні норми у будь-якому випадку охоплюють недоговірні зобов'язання, що впливають із суворою відповідальністю. В статті розкривається територіальна сфера застосування Регламенту «Рим II», яка передбачає, що будь-який закон, зазначений у ньому, застосовується незалежно від того, є він законом держави-члена чи ні.

Ключові слова: міжнародне приватне право, недоговірна відповідальність, Регламент «Рим II», делікт, правопорушення, безпідставне збагачення, ведення чужих справ без доручення, переддоговірна відповідальність.

Rudenko O.V. Preconditions for the adoption of the Regulation (EC) of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations (“Rome II”) and its scope.

The article examines the background to the adoption of Regulation (EC) No. 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (“Rome II”). The paper argues for the value of this document as an important instrument in the regulation of private law relations, establishing rules that determine the law governing non-contractual obligations arising between parties in most civil and commercial legal relations and applicable to situations related to a conflict of law regarding non-contractual obligations in this area. The study provides an answer to the key question of whether this Regulation is consistent with the European tradition in terms of methodology and content, whether it goes in a new direction and whether it offers an intended, but at the same time sufficiently flexible system of conflict of laws rules. The study proves that the creation of “Rome II” should be understood in the context of the communitarization of private international law, where “communitarianization” is understood as a method of Community cooperation characterized by a clear division of roles of supranational EU institutions. The article analyzes the key provisions of the Regulation, with a special role given to special rules, as well as general and special exceptions. The work reveals the content and scope of application of the main conflict principle of the Regulation – *lex loci delicti commissi* (from Latin – the law of the place where the offense was committed). The paper examines the material scope of application of “Rome II” and also analyses cases where the Regulation does not apply, in particular, in revenue, customs or administrative matters, as well as in the liability of the state for actions and inactions in the exercise of state power. The article analyzes the concept of “non-contractual obligation” in accordance with the provisions of “Rome II” and reveals the elements of its content: tort/offence, unjust enrichment, conducting other people’s affairs without an assignment, pre-contractual liability. This study shows that the concept of «non-contractual obligation» is not the same in different Member States and should therefore be considered as an autonomous concept, with conflict of laws rules in any case covering non-contractual obligations arising from strict liability. The article sets out the territorial scope of application of «Rome II», which provides that any law referred to in this Regulation applies regardless of whether it is the law of a Member State or not.

Key words: international private law, non-contractual liability, “Rome II” Regulation, delict, tort, unjust enrichment, managing other people’s affairs without a power of attorney, pre-contractual liability, negotiorum gestio, culpa in contrahendo.

Постановка проблеми. Регламент (ЄС) № 864/2007 Європейського парламенту та Ради від 11 липня 2007 р. про право, що застосовується до недоговірних зобов’язань («Рим II») [1], можна вважати «символом» продовження європейської традиції міжнародного приватного права, адже його прийняття є поворотним пунктом, віхою для європейського міжнародного приватного права Європейського Союзу (ЄС). Регламент відіграє важливу роль у врегулюванні приватноправових відносин, адже встановлює правила, що визначають право, що регулює недоговірні зобов’язання, що виникають між сторонами у більшості цивільних та комерційних правовідносин та застосовується до ситуацій, пов’язаних із колізією права щодо недоговірних зобов’язань у цій сфері.

Метою даного дослідження є вивчення передумов та передісторії прийняття Регламенту «Рим II», а також аналіз його матеріальної та частково колізійної сфер застосування.

Стан опрацювання проблематики. Деякі аспекти досліджуваної проблематики вивчали такі вітчизняні науковці, як: Довгерт А.С., Кисіль В.І., Отрадна О.О., Трощенко І.О. та ін. Серед зарубіжних вчених, які розглядали дану проблематику, слід відзначити наступних: Бонзе С., Дікінсон А., Крамер К., Лейн Е., Мігліоріні С., Сімеонідес С., Стоун П. та ін.

Виклад основного матеріалу. Регулювання деліктів у ЄС має сорокарічну історію, починаючи з підготовки Римської конвенції у 1967 р. Як і у випадку з її складним аналогом – Регламентом про право, яке застосовується до договірних зобов’язань («Рим I»), – переговори були складними. Вперше зусилля щодо розробки європейських норм колізійного права та переговори щодо них привернули таку серйозну трансатлантичну увагу, особливо з боку вчених США. Не тільки американці, але й інші неєвропейці потурбувались опублікувати Проект Регламенту «Рим II», вони також брали участь у переговорах у Брюсселі на запрошення доповідача Європейського парламенту щодо «Риму II» Діани Уолліс.

Регламент передбачає безліч спеціальних правил, а також загальних та спеціальних винятків, які часом неоднозначні та роблять результат непередбачуваним.

Прийняття Регламенту № 864/2007 про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань («Рим II»), видатне з декількох причин. Вкрай необхідним було внесення безлічі поправок до попередніх текстів угод, тим не менш, Рада та Європейський парламент зіштовхнулися з рядом труднощів при досягненні домовленості, вперше застосувавши спільну процедуру прийняття регламенту у сфері міжнародного приватного права. Хоча відповідно до ст.ст. 61 і 65 Договору про заснування Європейської Спільноти [2] було прийнято величезну кількість нормативних актів, «Рим II» став фактично першим ухваленим Спільнотою законодавчим актом, що стосується застосовного права, за рік до прийняття «Риму I» [3]. Попередньо деякі колізійні норми були впроваджені Регламентом № 1346/2000 про процедури банкрутства [4], який в подальшому 20 травня 2015 р. був змінений чинним на сьогодні Регламентом № 2015/848 про провадження у справах про неплатоспроможність, затвердженим Європейським Парламентом та Радою. Вперше зусилля щодо розробки європейських колізійних норм та переговори щодо них привернули серйозну трансатлантичну увагу, особливо з боку вчених в США. Навіть після його прийняття його конфліктне співвідношення з деякими іншими конвенціями, зокрема з Гаазькою конвенцією про право, що застосовується до дорожньо-транспортних пригод [5], був негайно відновлений на порядку денному в Брюсселі і досі викликає дебати [6].

Регламент «Рим II» застосовується з 11 січня 2009 р. до подій, що призводять до збитків, що сталися після набрання чинності Регламенту (ст.ст. 31 і 32). З цієї дати він замінив відповідні національні колізійні норми, що діяли в державах-членах щодо недоговірної відповідальності, окрім тих питань, які не відносяться до сфери дії Регламенту. Створення «Рим II» слід розуміти у контексті комунітаризації міжнародного приватного права. При цьому, комунітаризація – метод співпраці Спільноти, що характеризується розподілом ролей наднаціональних інститутів ЄС: право Європейської комісії ініціювати та виконувати законодавство, за деякими винятками; Європейський парламент та Рада Європейського Союзу як співзаконодавці ухвалюють законодавство на рівноправній основі [7].

«Рим II» є одним із низки нормативних актів у сфері міжнародного приватного права та цивільного процесу, які були прийняті після набрання чинності Амстердамським договором 1999 р. відповідно до компетенції, передбаченої у Розділі IV Договору про ЄС (ст.ст. 61–68). Відповідно до ст. 65, заходи у сфері судового співробітництва у цивільних справах, які мають транскордонний характер та необхідні для належного функціонування міжнародного ринку, включають, серед іншого, заходи, що сприяють сумісності колізійних норм (п.п. b).

Як і у випадку з декількома іншими Регламентами, прийнятими відповідно до ст. 61 у поєднанні зі ст. 65, підставу та необхідність – з точки зору субсидіарності та пропорційності – цієї далекосяжної комунітаризації норм міжнародного приватного права можуть бути поставлені під сумнів. Проте, з практичної точки зору, переважною є універсальна сфера застосування Регламенту, оскільки обмеження сфери дії «ситуаціями ЄС» призведе до подальшої фрагментації колізійних норм і підірве європейську систему міжнародного приватного права. Оскільки держави-члени погоджуються з більшістю пропозицій Комісії, точні межі гармонізації колізійних норм у ЄС залишаються неясними, і європейська еволюція міжнародного приватного права продовжиться.

Спроби створити європейську систему колізійних норм з недоговірних зобов'язань сягають ще Римської конвенції 1967 р. [8] Перший проект Римської конвенції було представлено в 1973 р. Переговори були ускладнені, зокрема, приєднанням Сполученого Королівства, Ірландії та Данії, і в 1978 р. У 1998 р. роботу над проектом конвенції (пізніше заміненої проектом регламенту) по недоговірним зобов'язанням було відновлено. Переговори були утруднені, зокрема, приєднанням Великої Британії, Ірландії та Данії, і 1978 р. було ухвалено рішення обмежити Конвенцію договірними зобов'язаннями. У 1998 р. була відновлена робота над проектом конвенції (пізніше замінений проектом регламенту) про недоговірні зобов'язання. Після вражаючої кількості відповідей, отриманих у результаті консультацій Комісії, розпочатих у 2002 р., перша пропозиція щодо Регламенту «Рим II» була представлена Комісією у липні 2003 р. Ця пропозиція викликала значну критику, особливо з боку Європейського парламенту, який у першому читанні запропонував багато поправок, переважно спрямованих на сприяння більшій гнучкості колізійних норм. У лютому 2006 р. було висунуто змінену пропозицію, яка лише незначною мірою включала поправки парламенту, відхиляючи інші. Рада та Комісія також не підтримали поправки парламенту у другому читанні. Однак після серії судових проваджень погоджувальний комітет зумів досягти угоди в ніч на 15 травня 2007 р., а 11 липня 2007 р. Регламент «Рим II» був офіційно прийнятий.

Оскільки Регламент ґрунтується на спільній компетенції спільноти, передбаченій у ст. 61, його метою є підтримка та розвиток простору свободи, безпеки та правосуддя. Зближення матеріального права у сфері недоговорної відповідальності в державах-членах вкрай обмежене, хоча на академічному рівні робота над європейськими деліктними принципами, серед іншого, у контексті проекту Загальної системи координат [9] досягла значного прогресу. У своєму Пояснювальному меморандумі Комісія вказала, що розбіжності існують насамперед щодо межі між суворою відповідальністю та відповідальністю за вину, відшкодування нематеріальної шкоди та фактичної шкоди, а також відповідальність неповнолітніх і щодо строків позовної давності.

Незважаючи на те, що колізійні норми усіх держав-членів ЄС дотримуються принципу *lex loci delicti commissi* (з лат. – «закон місця вчинення правопорушення»), існують відмінності у ролі та застосуванні цього принципу, і труднощі виникають у разі складних правопорушень, коли шкідлива дія та шкода настають в різних країнах.

Згідно з преамбулою Регламенту, належне функціонування внутрішнього ринку створює необхідність у встановленні одноманітних правил колізійного права незалежно від суду чи трибуналу, що розглядає справу, з метою підвищення передбачуваності та визначеності щодо судових проваджень та застосовного права, а також визнання та виконання судових рішень.

Матеріальна сфера застосування «Рим II» викладена у ст.ст. 1 і 2. Згідно ст. 1(1), Регламент буде застосовуватись в ситуації, що пов'язана з колізією законів, до недоговорних зобов'язань у цивільних та комерційних справах. Він не застосовується, зокрема, до доходів, митних чи адміністративних справ, а також до відповідальності держави за дії та бездіяльність при здійсненні державної влади (з лат. *acta iure imperii* – «акти державної влади»). П.п. 2 та 3 перераховують низку виключень. Ст. 2 дає додаткові вказівки щодо того, що слід розуміти під «недоговорними зобов'язаннями». Таким чином, для оцінки застосування важливі чотири елементи: справа пов'язана з колізією законів; цивільні та комерційні справи; недоговорні зобов'язання; та інші справи, які не відносяться до виключень. Сфера дії «Риму II» обмежена ситуацією, що стосується колізії законів. Хоча міжнародне приватне право обов'язково включає транскордонний елемент, міжнародний характер спору не завжди очевидний. В пояснювальній записці говориться, що це ситуація, в якій один або кілька елементів далекі від внутрішнього суспільного життя країни і це передбачає застосування декількох систем права. Найбільш очевидним випадком є те, що залучені сторони мають постійне місце проживання в різних країнах. Інша ситуація – коли правопорушення / делікт вчинений в країні, іншій ніж та, де сторони мають постійне місце проживання. Як впливає із ст.ст. 14(2) і (3), вибір іноземного права в іншому випадку внутрішнього характеру, також підпадає під дію Регламенту, хоча в цьому випадку дія вибору права обмежена. Відповідно до ст. 25, якщо держава складається з кількох територіальних одиниць зі своїми власними законами, то кожна територіальна одиниця розглядається як країна; однак держава-член не зобов'язана застосовувати цей Регламент до конфліктів виключно між законами таких одиниць. В п. 7 преамбули пояснюється, що матеріальна сфера застосування та положення цього Регламенту має відповідати Регламенту Брюссель I [10] (в подальшому замінений Регламентом № 1215/2012), а також документам, що стосуються права, яке застосовується до договорних зобов'язань, зокрема Регламенту «Рим I».

Поняття недоговорного зобов'язання є неоднаковим у різних державах-членах і тому воно має розглядатись як автономне поняття. Колізійні норми у будь-якому випадку охоплюють недоговорні зобов'язання, що впливають із суворої відповідальності. Ст. 2 була включена лише після пропозиції з поправками 2006 р. та прагне глибше окреслити сферу дії Регламенту. Ст. 2(1) передбачає, що для цілей цього Регламенту шкода означає будь-який збиток, що є результатом заподіяння шкоди внаслідок вчинення делікту/правопорушення, безпідставного збагачення, ведення чужих справ без доручення (*negotiorum gestio*¹) або переддоговірної відповідальності (*culpa in contrahendo*²). Відповідно до ст. 2(2) Регламент також застосовується до недоговорних зобов'язань

¹ «*Negotiorum gestio*» (лат.) – дія в чужому інтересі без доручення, що розглядається як квазіконтракт, укладений між непрошеним виконавцем (особою, яка вела чужі справи за власною ініціативою без належного на такі дії доручення) та особою, на користь якої провадились такі дії. Непрошений виконавець, при цьому, прагне отримати винагороду від особи, на користь якої він самовільно вчиняв такі дії.

² «*Culpa in contrahendo*» (лат.) – вина під час укладання договору, тобто недобросовісна поведінка однієї зі сторін по відношенню до контрагента за договором при узгодженні умов договору, що знаходиться в процесі підготовки та підписання.

зань, які можуть виникнути: іншими словами, до майбутніх правопорушень. Це відповідає правилу юрисдикції, передбаченому у ст. 5(3) Регламенту «Брюссель I», яке поширюється на шкідливі події, які можуть статися. Оскільки сфера дії повинна відповідати Регламенту «Брюссель I» та іншим юридичним документам, що стосуються договірних зобов'язань, прецедентному праву Суду ЄС (СЄС) щодо розмежування договорів згідно зі ст. 5(1) та правопорушень, деліктів та квазіделіктів згідно зі ст. 5(3) Регламенту «Брюссель I», а також сфери дії Регламенту «Рим I» щодо контрактів є істотними.

Регламенти «Рим I» та «Рим II» – це документами, що взаємодоповнюють один одного, тому зобов'язання, які не є договірними, є недоговорними і у значенні Регламенту «Рим II» [11].

Сфера дії Регламенту обмежена винятками, викладеними у статті 1(2) та статті 1(3). Згідно з Пояснювальною запискою, винятки повинні тлумачитися суворо. Більшість їх збігаються з винятками, передбаченими Римською конвенцією та її наступником, – Регламентом «Рим I». П.п. (а) виключає недоговорні зобов'язання, що впливають із сімейних відносин і відносин, які відповідно до застосовного до таких відносин права вважаються такими, що мають прирівняні наслідки, включаючи аліментні зобов'язання, а п.п. (b) виключає зобов'язання, що впливають з режимів подружньої власності та режимів прирівняних відносин. П.п. (c) виключає недоговорні зобов'язання, що виникають за переказними векселями, чеками та простими векселями, а також іншими оборотними інструментами, тією мірою, якою зобов'язання за такими інструментами впливають з їхнього оборотного характеру; п.п. (d) виключає ті, що впливають із корпоративного права та інших органів, що стосуються створення, реєстрації, правоздатності, внутрішньої організації, ліквідації, особистої відповідальності, та п.п. (e) ті, що впливають із відносин між засновниками, піклувальниками та бенефіціарами добровільно створеного трасту. П.п. (f) виключає недоговорні зобов'язання, що виникають із ядерної шкоди. Згідно п.п. (g), виключеннями вважаються також і недоговорні зобов'язання, що виникають з порушень приватного життя та прав, що стосуються особи, включаючи наклеп. Нарешті, ст. 1(3) передбачає, що Регламент не застосовується до доказів і процедур, без шкоди для ст.ст. 21 і 22. Зрозуміло, що національні колізійні норми залишаються чинними щодо виключень з даного Регламенту.

Територіальна сфера застосування викладена у ст. 3, яка передбачає, що будь-який закон, зазначений у цьому Регламенті, застосовується незалежно від того, є він законом держави-члена чи ні. Це відповідає сфері дії Римської конвенції та Регламенту «Рим I» та позначається як «універсальне застосування» [12]. Це означає, що не потрібно жодного зв'язку з ЄС, крім того, що суд держави-члена ЄС має юрисдикцію і, таким чином, розглядає справу. Згідно Протоколу про позицію Данії щодо Розділу IV Договору про заснування Європейської Спільноти [2] Данія не бере участі у Регламенті, у зв'язку з цим «Держава-член» для цілей цього та інших однотипних регламентів, означає будь-яку державу-член, окрім Данії (ст. 1(4)). Згідно зі ст. 31 «Рим II», цей Регламент застосовується до подій, що призводять до збитків, що відбулися після набрання чинності Регламентом. Ст. 32 передбачає, що цей Регламент застосовується з 11 січня 2009 р., за винятком ст. 29 (дана стаття зобов'язала держав-членів повідомити про попередні конвенції, що стосуються деяких питань «Рим II», в яких вони беруть участь), яка застосовується з 11 липня 2008 р.

В Регламенті «Рим II» не передбачена дата набрання ним чинності, у зв'язку з цим, дата набрання чинності становить двадцять днів після публікації в Офіційному журналі [13] відповідно до ст. 254(1) Договору про заснування Європейської спільноти [2]. Регламент був опублікований 31 липня 2007 р. та набрав чинності 20 серпня 2007 р. Згідно ст. 31-32 колізійні норми «Рим II» застосовуються до подій, що відбулися після 20 серпня 2007 р., але суд застосовуватиме ці правила лише з 11 січня 2009 р. Точний статус подій, що відбулися між цими датами, не зрозумілий. Регламенту «Рим II» не слід надавати «ретроспективного» ефекту і він не повинен бути обов'язковим у ситуації, коли національні колізійні норми, що діяли до 11 січня 2009 р., призводять до іншого результату [14]. Це відповідає ситуації, яка передбачена Регламентом «Рим I», в якому зазначено, що він застосовується до договорів, укладених після 17 грудня 2009 р., тобто дати його застосування.

Ст.ст. 27 і 28 регулюють співвідношення з іншими положеннями права та конвенціями спільноти стосовно питань, регульованих «Рим II». Обидві статті активно дискутувались, оскільки «Рим II» може оскільки Рим II може вступати у протиріччя або з іншими договорами спільноти, які включають колізійні норми або з Гаазькими конвенціями [5]. Ст. 27 передбачає, що цей Регламент не повинен завдавати шкоди застосуванню положень права Спільноти, які щодо конкретних

питань встановлюють колізійні норми щодо недоговірних зобов'язань. Співвідношення з існуючими міжнародними конвенціями передбачені у ст. 28. Цей Регламент не повинен торкатися дії та застосуванню чинних міжнародних конвенцій, учасниками яких є одна або кілька держав-членів на момент ухвалення цього Регламенту. У п. 2 додається, що у відносинах між державами-членами цей Регламент має пріоритет над конвенціями, укладеними виключно між двома або більше з них, у тій мірі, якою такі конвенції стосуються питань, регульованих цим Регламентом [15].

Висновки. Регламент «Рим II» доводить, що важко досягти задовільного компромісу між правовою визначеністю та гнучкістю, щоб домогтися справедливості в кожному конкретному випадку, дотримуючись при цьому правових та економічних критеріїв простих і передбачуваних правил. Тим не менш, робиться висновок про те, що Регламент «Рим II», незважаючи на його недоліки, є прийнятним інструментом, що сприяє гармонізації колізійного права в Європі [16]. Регламент «Рим II» можна вважати «символом» продовження європейської традиції міжнародного приватного права, адже його прийняття є поворотним пунктом, віхою для європейського міжнародного приватного права ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0040:0049:EN:PDF> (дата звернення: 09.02.2025).
2. Treaty establishing the European Community, *OJ C 325*, 24.12.2002 p. 33–184. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tec_2002/oj/eng (дата звернення: 11.02.2025).
3. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the Law Applicable to Contractual Obligations (Rome I), *OJ 2008*, L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2025).
4. Council Regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings, *OJ L 160*, 30.6.2000, p. 1–18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2000/1346/oj/eng>.
5. Hague Traffic Accident Convention. <https://assets.hcch.net/docs/abcf969d-bac2-4ad5-bf52-flaabc0939ad.pdf> (дата звернення: 11.02.2025).
6. Xandra E. Kramer, The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations: The European private international law tradition continued. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/ssrn-1314749.pdf>.
7. Symeonides S. Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56, 2008. 46 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1031803.
8. Отраднава О.О. Критерії протиправності та правомірності в деліктних зобов'язаннях. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 53. С. 238–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_53_38.
9. Draft Common Frame of Reference (DCFR). URL: https://www.trans-lex.org/400725/_/outline-edition-/ (дата звернення: 11.02.2025).
10. Регламент Ради (ЄС) № 44/2001 від 22 грудня 2000 року про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах, *OJ 2001*, L 12/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215> (дата звернення: 11.02.2025).
11. Stone P., The Rome II Regulation on Choice of Law in Tort, *Ankara Law Review*, 2007, pp. 99-100. URL: https://www.researchgate.net/publication/267218127_THE_ROME_II_REGULATION_ON_CHOICE_OF_LAW_IN_TORT.
12. Трощенко І.О. Роль регламенту «Рим II» в уніфікації міжнародного приватного права в ЄС. *Держава і право*. Випуск 53. С. 614–618. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63754/100-Troshchenko.pdf?sequence=1>.
13. The Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html> (дата звернення: 11.02.2025).
14. Study on the Rome II Regulation (EC) 864/2007 on the law applicable to non-contractual obligations. URL: <https://vss.justice.bg/root/f/upload/40/study-on-the-rome-ii-regulation-ec-8642007-on-the-DS0121229ENN-3.pdf>.

15. Dickinson A. *The Rome II Regulation: The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford: Oxford Private International Law Series, 2008. 1000 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-rome-ii-regulation-9780199589791?cc=us&lang=en&#>.
16. *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations: The European Private International Law Tradition Continued – Introductory Observations, Scope, System, and General Rules*. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/undefined%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/undefined%20(1).pdf).